

माध्यमिक शिक्षा परीक्षा
अनिवार्य नेपाली

समय : २:१५

पूर्णाङ्क : ७५

१ तल समूह 'क' मा दिइएका शब्दका अर्थ समूह 'ख' बाट पहिचान गरी जोडा मिलाउनुहोस् : २

क	ख
स्मृति	अलपत्र
असरल्ल	टुकी
शैल	मन
दिल	चक्मन्ना
	सम्भना
	पहाड

२ कोष्ठकबाट मिल्ने शब्द छानी खाली ठाउँ भर्नुहोस् : २

- (क) 'दुर्गम' को विपरीतार्थी शब्द हो । (ठाउँ, सुगम, पहाड)
 (ख) 'पृथ्वी' को पर्यायवाची शब्द होइन । (अवनि, धर्ती, आकास)
 (ग) 'लम्पट' शब्द हो । (अनेकारी, लघुतावाची, पर्यायवाची)
 (घ) श्रुतिसम भिन्ननार्थी शब्द हुन (गाउँ-ठाउँ, जन्म-मृत्यु, दिन-दीन)

३ अर्थ स्पष्ट हुने गरी वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् : २

अवमूल्यन, हंसले ठाउँ छोड्नु

४ (क) तलका शब्दमध्ये शुद्ध शब्द चिनेर लेख्नुहोस् : १

- (अ) (i) सशक्त (ii) शसक्त (iii) सषक्त (iv) षशक्त
 (आ) (i) चिरन्जीवी (ii) चिरङ्जीवी (iii) चिरम्जीवी (iv) चिरञ्जीवी

(ख) तलका वाक्यलाई शुद्धपारी लेख्नुहोस् : २

शोभाले गहभरी आँसु पारेर भनिन्, दाजु संग एक वचन नसोधिकन जाने ?

५ रेखाङ्कित शब्दको शब्दवर्ग पहिचान गरी लेख्नुहोस् : ३

गुणस्तरीय वस्तु उत्पादन गरेर पनि साना उत्पादनहरू घाटामा जान्छन् । यसले अन्ततः स्थानीय मौलिक र बहु उपयोगी उत्पादनलाई विस्थापित गर्छ ।

६ (क) तलको गद्यांशबाट उपसर्ग र प्रत्यय लागेका दुई दुई ओटा शब्द पहिचान गरी लेख्नुहोस् : २

विज्ञान र प्रविधिको विकासले मानव जीवन सहज भएको छ । भौतिक सुखको उन्मादले मानिसभित्र मानवता हराउँदै गएको छ ।

(ख) समास भए विग्रह र विग्रह भए समास गर्नुहोस् : १

मतदानको अधिकार, दाजुभाइ

७ कोष्ठकमा दिइएका धातु र सङ्केतका सहायताले वाक्य पूरा गर्नुहोस् : २

- (क) लाल विद्यालय..... । (जा : पूर्ण वर्तमान)
 (ख) हामी राष्ट्र निर्माणमा । (लाग् : सामान्य भविष्यत्)
 (ग) नेपाली युवाले स्वदेशमै रोजगारी । (पाउ : सम्भावनार्थक)

(घ) लोकतन्त्रको संस्थागत विकास । (हु : इच्छार्थक)

८ कोष्ठकमा दिइएको निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्नुहोस् :

४

- (क) शारदाले पाथीभराको दर्शन गरिन् । (कर्मवाच्य)
 (ख) भाइ सधैं गृहकार्य गर्छ । (प्रेरणार्थक)
 (ग) मेरी सानी छोरी छमछम नाच्छे । (पुलिङ्ग)
 (घ) हिउँद लागेपछि घाम प्यारो हुन्छ । (मिश्रवाक्य)

९ तिन ओटा अज्ञात पक्षको क्रियापदको प्रयोग गरी तिन वाक्यमा आफ्नो साथीको बयान गर्नुहोस् ३

१० तल दिइएको गद्यांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको छोटो उत्तर दिनुहोस् : ५

नेपाल संस्कृतिक दृष्टिले अत्यन्त समृद्ध छ । नेपालको संस्कृति भनेको विविधताको संस्कृति हो । नेपालमा वेद, पुराण आदि संस्कृत वाङ्मयको अनुसरण गर्ने संस्कृति छ । संस्कृत वाङ्मयको अनुसरण गर्ने हिन्दु संस्कृति संसारका विविध संस्कृति मध्येको एक हो । त्यस्तै नेपाल गौतम बुद्धको जन्मभूमि हो र संसारमा लोकप्रिय रहेको बौद्ध संस्कृतिको उद्गमस्थल पनि नेपाल नै हो । त्यस्तै नेपाल श्रममा आधारित र प्रकृतिलाई पूजा गर्ने आफ्नै प्रकारको मौलिक संस्कृति पनि छ । नेपाल बहु जातीय, बहु धार्मिक, बहु भाषी देश हो । यसैले यो देश बहु सांस्कृतिक देश पनि हो । तसर्थ नेपालीको राष्ट्रिय संस्कृति भनेको विविधताको संस्कृति हो ।

प्रश्नहरू :

- (क) नेपालमा कस्तो प्रकारको मौलिक संस्कृति छ ?
 (ख) संस्कृत भाषा नभएको भए हामीसँग के कस्ता कुरा हुँदैनथे ?
 (ग) रेखाङ्कित शब्दहरूका कारक र विभक्ति लेख्नुहोस् ?
 (घ) गद्यांशको पाँचौं वाक्यलाई सरल वाक्यमा परिवर्तन गर्नुहोस् ?
 (ङ) 'उद्गम' र 'देश' शब्दको पर्यायवाची शब्द लेखी तिनलाई वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् ?

११ तलको गद्यांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको छोटो उत्तर दिनुहोस् : ५

पछिल्लो जनगणना अनुसार नेपालमा १२३ ओटा भाषा बोलिन्छन् । यी भाषाहरू भोटवर्मेली, भारोपेली, आग्नेय र द्रविण परिवारमा बाँडिएका छन् । यी भाषाहरूमध्ये केही भाषाका एक लाखभन्दा बढी वक्ता छन् र यी भाषाहरू शिक्षा र सञ्चार माध्यममा प्रवेश गरिसकेका छन् । अरू अधिकांश भाषाका १० हजारभन्दा कम वक्ता छन् र ती लोपोन्मुख अवस्थामा छन् । केही भाषाहरू जस्तै : पोइङ, छुक्वा आदि जस्ता भाषाहरू लोप भएको पनि धेरै भएको छैन । दुरा, कुसुन्डा, तिलुङ जस्ता भाषाहरूका वक्ता त एक दुईजना मात्र छन् । संसारमै छ हजारको हाराहारीमा बोलिने भाषामध्ये हरेक हप्ता एउटा भाषा मर्ने गरेको अनुमान गरिएको छ । यसले पनि सङ्केत गर्दछ कि नेपालका केही भाषाहरू लोप हुने लाममा लामबद्ध भइसकेका छन् । भाषा मानिसको अमूल्य सम्पत्ति हो । भाषामै मानिसका अनुभव, विचार, संस्कृति, पहिचान आदि सुरक्षित हुन्छन् । त्यसैले भाषा लोप भएमा संस्कृति र पहिचान पनि हराएर जान्छन् । भाषा संगसंगै स्थानीयता, लोकगाथा र लोकपरम्परा जस्ता कुराहरू पनि हराएर जान्छन् । त्यसैले संयुक्त राष्ट्र सङ्घले भाषालाई मानवताको अमूल्य सम्पदा मानेको छ । यसको संरक्षण र सम्बर्धन गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिएको छ । हामीले पनि हाम्रा भाषाको संरक्षण सम्बर्धन र विकास गर्नु आवश्यक छ । हामीले आफ्नो मातृ भाषा बोल्दा हीनताबोध होइन, गर्व गर्नुपर्दछ ।

प्रश्नहरू :

- (क) नेपालमा कुन कुन भाषा परिवारका भाषा बोलिन्छन् ?

- (ख) नेपालमा बेलिने भाषाको सङ्ख्या कति छ ?
 (ग) कुन कुन भाषाका वक्ताहरू एक दुईजना मात्र छन् ?
 (घ) संयुक्त राष्ट्र सङ्घले भाषालाई के मानेको छ ?
 (ङ) हामीले भाषाको संरक्षण किन गर्नु आवश्यक छ ?

१२ तलको गद्यांश पढी चारओटा बुँदा टिप्नुहोस् र एक तृतीयांशमा सारांश लेख्नुहोस् :

२+३=५

मानिस, वस्तु, पुँजी, विचार, प्रविधि, संस्कृति कुनै निश्चित ठाउँ र देशको सीमा नाघेर विश्वभर फैलने अवस्था नै विश्वव्यापीकरण हो । विश्वव्यापीकरणमा संसारका कुनै पनि मानिसका सिर्जना, विचार र नयाँ प्रविधिले सजिलै संसारभरि फैलिने मौका पाउँछन् । यसमा मानिस कुनै एउटा देशको नागरिक मात्र होइन, पृथ्वीकै एउटा सदस्य बन्छ र त्यसबाट लाभ लिन सकिन्छ । विश्वव्यापीकरणकै कारण अहिले संसार भरिका मानिसले सूचना र प्रविधिको लाभ लिन पाएका छन् । सूचना र प्रविधिको विश्वव्यापीकरणले गर्दा संसारभरिका घटना, ठाउँ, जाति र संस्कृतिवारे थाहा पाउन सकिएको छ । साथै इमेल, इहेल्य, इलाइब्रेरी, इलर्निङ, इमार्केटिङ आदि जस्ता सुविधाहरू पाइएको छ । मानिसलाई चाहिने वस्तु, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि, पुँजी श्रम आदि सबै ठाउँमा समान रूपमा पाइँदैन । आजका मानिसका असीमित इच्छा र आवश्यकताहरूको परिपूर्ति एउटै ठाउँ र एउटै देशबाट सम्भव छैन । काम गर्ने ठाउँमा काम गर्ने मानिस हुँदैनन् । कहीं मानिसहरू हुन्छन्, काम हुँदैन र बेरोजगार बस्नुपर्ने हुन्छ । विश्वव्यापीकरणसँगै यी समस्याहरू समाधान हुँदैछन् ।

१३ तलका कुनै एक प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

४

(क) तल दिइएका बुँदाहरूका आधारमा कथा तयार पार्नुहोस् र उपयुक्त शीर्षक पनि दिनुहोस् :

कुनै गाउँमा एक जना व्यापारी हुनु - उसले अन्नको व्यापार गर्नु - उसले गाउँलेहरूसँग धान, गहुँ, मकै आदि किन्नु - व्यापारी छट्टा स्वाभावको हुनु - व्यापारीले एकै पटक धेरै नाफा कमाउने सोच बनाउनु - गाउँमा केही समयपछि अनिकाल पर्नु - व्यापारीले अन्त्यमा ढुङ्गा र माटो मिसाएर बेच्न थाल्नु - गाउँलेले व्यापारीको बदमासी थाहा पाउनु - उसलाई सबैले सम्झाउनु - व्यापारीले भने अटेर गरी पहिलै भैँ अन्नमा मिसावट गरी बेच्नु - गाउँलेले उसलाई चेतावनीसहित जरिवाना गराउनु - व्यापारीले आफूले गरेको कुकृत्यले गर्दा दण्ड भोग्नु र पश्चाताप गर्नु ।

(ख) कमलामाई पुस्तक भण्डार, सिन्धुली माडीले नेपाली साहित्यका केही पुस्तकहरू पठाइदिन अनुरोध गर्दै साझा प्रकाशनलाई लेख्ने पत्रको नमुना तयार पार्नुहोस् ।

१४ कुनै एक उद्धरणको सप्रसङ्ग व्याख्या गर्नुहोस् :

४

(क) प्रत्येक भुँडी मिलेर देश वा समाजको विशाल भुँडी बन्छ र विशाल पनि जुट्दा भुँडीको विराट रूप बोध हुन्छ ।

(ख) माटो ढुङ्गा पन्छाएर
 पानीको भेल तह लगाएर
 फेरि देखिन सक्छु ।

१५ तलका कुनै दुई प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

२x४=८

(क) तलको कथांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् :

कोट र माउजङ्ग बाबुसाहेब एक अर्काका पर्याय नै थिए । कुनै पनि नाचमा, सभामा, भोज भतेरमा, मारपिट, त्रास, आतङ्क आदि सारामा त्यही गहिरो मास रङ्गको बेन्सनको लामो ओभरकोट लगाउँथे ।

कोटले कहिलेदेखि माउजड बाबुसाहेबको प्रतिनिधित्व गर्न थालेको हो त्यो कुरा एउटा खोजको विषय थियो ।

(अ) माउजड बाबुसाहेबले लगाउने कोट कस्तो थियो र त्यो कोट उनी कहाँ कहाँ जाँदा लगाउने गर्थे ?

(आ) 'कोट र माउजड बाबुसाहेब एक अर्काका पर्याय नै थिए' भन्नुको तात्पर्य के हो ?

(ख) तलको कवितांश पढी सोधिएको प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् :

नखाई सञ्चित गर्ने लोभीको चैन छैन रे !

खाएर नगरे काम अर्को पापी हुँदैन रे !

अर्काको भाग खोसेमा, डाँका अर्को हुँदैन रे !

आफ्नो भर परे आफैं लाञ्छनाले छुँदैन रे !

(अ) कवितांशमा मानिसका के कस्ता प्रवृत्तिको उल्लेख गरिएको छ ?

(आ) माथिको कवितांशको मूल भाव के हो ?

(ग) तलको निबन्धांश पढी सोधिएका प्रश्नहरूको उत्तर दिनुहोस् :

नेपालमा रहेका जाति, समुदायका आफ्ना मौलिक सिप, प्रविधि र उत्पादन छन् । हामीसँग धातु, काठ, बाँस, माटो, पात, कपास आदिका सामान बनाउने आफ्नै प्रकारको सिप र प्रविधि थियो र अबै छ । हाम्रो आफ्नै मौलिकतामा राडी, पाखी, गलैँचा, कागज, कपडा, भाँडाकुँडा, मूर्ति आदिको उत्पादन हुने गरेको पाइन्छ । विश्वव्यापीकरणको बढ्दो प्रभावसँगै आयातित उत्पादनको बढ्दो प्रयोगले हाम्रा मौलिक उत्पादनहरू सड्कटमा पर्दै गएका छन् । यसैले हामीले हाम्रा मौलिक उत्पादनलाई प्रवर्धन गर्नु आवश्यक छ । थाड्का हामीले प्रवर्धन गर्ने पर्ने त्यस्तै मौलिक उत्पादन हो ।

प्रश्नहरू :

अ) नेपालमा के कस्ता सिप र प्रविधि छन् ?

आ) हाम्रा मौलिक उत्पादनहरू सड्कटमा पर्नुका कारण के के हुन सक्छन् ?

१६ लालकी आमा ले सिपाही दाइले पूजा सामग्री ल्याउँछन् भनेर लाललाई भुक्त्याउन खोज्नु उचित थियो वा थिएन ? तर्क दिनुहोस् ।

५

१७ कुनै एक प्रश्नको लामो उत्तर दिनुहोस् :

८

(क) 'प्रत्यागमन' कथाको तल दिइएको अंश पढी सोधिएको प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

अब शोभाले रामुको सुश्रूषा आफ्ना हातमा लिइन् । बाकसबाट धोएका लुगाहरू भिकेर रामुका लुगा फेरिदिइन् । ओछ्यानमा पनि धोएका तन्ना, खोलहरू हालिदिइन् । धोवी बोलाएर मैला लुगाहरू धुन दिइन् । कोठामा दिनको दुईपटक बढारकुँडार हुन थाल्यो । कोपरा र फिक्दानीहरू रोजै माफिन लागे । कोठामा दुई टाइम धूप सल्काइदिन्थिन् । औषधी र पथ्य टाइममा पर्न थाले । दिनरात रामुका सिरानीनेर बसेर रुमालले हम्किरहन्थिन् । आफ्नो दैनिक जीवनमा यति ठूलो परिवर्तन आएको देखेर रामु अपार आनन्दमा निमग्न भैराखेका थिए ।

प्रश्न :

अ) माथिको कथांशको आधारमा शोभाको चारित्रिक विशेषताहरूबारे चर्चा गर्नुहोस् ।

(ख) तलको जीवनीको अंश पढी सोधिएको प्रश्नको उत्तर दिनुहोस् :

रुइतले तिलगडगा आँखा अस्पतालको स्थापना र 'रुइतेक्टोमी' को आविष्कार गर्नुभन्दा पहिले नेपालमा कुल जनसङ्ख्याको करिब ०.८ प्रतिशत मानिसमा दृष्टिविहीनताको समस्या थियो भने अहिले ०.४ प्रतिशतमा झरेको छ । नेपालले आँखा उपचारको पहुँच ठाउँठाउँमा पुर्याएको छ भने आँखा स्वस्थ राख्न जनचेतना फैलाउने काम पनि

भएको छ । उनको टोलीले घुम्ती शिविरमार्फत देशका सुगमदेखि विकट ठाउँसम्म स्वास्थ्यसेवा प्रदान गर्दै आएको छ । जति बेला रुइत उनको टोलीले नयाँ प्रविधिको आविष्कार गरेर उपचार दालेको थियो त्यति बेला कतिपयले यिनीहरूको माथा सट्केछ पनि भने । उनका नजिकका साथीहरूले पनि निकै आलोचना गरे तर पनि स्वदेशी तथा विदेशी डाक्टरहरूको सिर्जनशील दिमाग र हातका कारण रुइत सफल हुँदै गए । यस कार्यमा रुइतकी पत्नी नन्दा रुइतको पनि उत्तिकै योगदान छ । यी सबैको साथ र सहयोग पाएर नै रुइत विश्वका चर्चित र सफल डाक्टर बनेका हुन् ।

प्रश्न :

अ) माथिको अंश र पाठको आधारमा सन्दुक रुइतले चिकित्सा क्षेत्रमा पुर्‍याएको योगदान बारे प्रकाश पार्नुहोस् ।

१८ तलका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा २०० शब्द सम्मको निबन्ध लेख्नुहोस् :

८

क) नेपालमा पर्यटन व्यवसाय

ख) यातायात र सञ्चारको महत्त्व

ग) राष्ट्रप्रति मेरो कर्तव्य